

Центральний державний архів вищих органів влади і
управління України

Затверджую

Директор ЦДАВОВУ України

Л.В.Яковлєва

" " 1992 р.

Огляд документів
фонду III5 Українська
Центральна Рада

Схвалене науково-методичною
радою ЦДАВОВУ України

Протокол № ____ від ____

Виконавець: працівник
архівіст відділу
науково-дослідково-
го апарату

Київ 1992 р.

Н.С.Лісняк

На збереженні у Центральному державному архіві України знаходиться фонд III5 Українська Центральна Рада. Обсяг фонду невеликий - всього 80 справ, крайні дати - 1917-1919 р.р.

Склад документів фонду досить різноманітний. Серед їх численних різновидів з точки зору наукової цінності та інформативності найбільший інтерес виникають стенограми та протоколи засідань сесій та Комітету /Малої Ради/ Центральної Ради, а також універсали і закони, що були прийняті нею.

Як свідчать документи, при перших звістках про здійснений в лютому 1917 р. переворот у Петрограді українська громада в Києві почала організаційну роботу. Про необхідність створення центральної української організації вже в перших числах березня вказала єдина на той час всеукраїнська організація - Товариство українських поступовців" /ГУП/ /спр.45, арк.30/.

4 березня 1917 р. відбулися збори громадськості м.Києва, на яких була утворена Центральна Рада.

На урочистому засіданні Комітету, присвяченому річниці існування Центральної Ради 20 березня 1918 р., голова Центральної Ради М.С.Грушевський згадував, що Рада організувалась як тимчасовий український організаційний центр з представників київських українських культурних, професійних і політичних організацій /спр.ІІ, арк.35/.

Пре насичене громадсько-політичне життя тих днів свідчить документ під назвою "примітки" /спр.45, арк.30-31/. Найбільше значення серед великої кількості різних з"їздів і конференцій, що відбулись у Києві у березні-квітні 1917 р., мав Всеукраїнський

Тут і далі до I березня 1918 р. дати приводяться за старим стилем.

національний з"їзд /Український національний конгрес/ 6-8 квітня.

На цьому з"їзді Центральна Рада була реорганізована. В її склад увійшли представники всіх місцевостей і організацій України в кількості біля 130 чоловік. Головою Ради нового складу знову став професор М.С.Грушевський, а його заступниками С.Єфремов і В.Винниченко.

Для ведення поточних справ був вибраний Комітет Центральної Ради /пізніше називався ще Малою Радою/ з 20 чоловік і створені комісії: організаційна, військова, народної освіти, фінансова і канцелярія.

У фонді є документи про функції, структуру, штати і фінансування канцелярії Центральної Ради /спр.І, арк.167, 233-234; спр.2, арк.30-31; спр.73, арк.149-150/, а також Українського пресбірію, яке існувало при Центральній Раді і видавало газету "Вісті Української Центральної Ради" /спр.І2, арк.І/.

Штат службовців і інструкторів організаційного бюро при Українській Центральній Раді був затверджений на засіданні Ради 9 грудня 1917 р. /спр.І, арк.164-166/.

У наказі, прийнятому на загальних зборах 22-23 квітня 1917 р. говорилось: "Українська Центральна Рада, будучи представницьким органом всієї організованої української людності, має своїм завданням виконати всію тої людності, висловлену на Українському Національному з"їзді, себ-то - переведення автономії України в Федеративній Демократичній Російській Республіці з забезпеченням прав національних меншин, що живуть на території України" /спр.І9, арк.95/.

Роботу свою Центральна Рада повинна була здійснювати шляхом скликання загальних зборів /сесій/ і засідань Комітету. Загальні

збори повинні були відбуватись не рідше одного разу на місяць, а Комітет Центральної Ради повинен був працювати постійно. До складу Комітету входили: схвала з"їздом президія Центральної Ради /голова і два його заступника/; члени, обрані загальними зборами в кількості 17 чоловік; обрані Комітетом голови комісій Центральної Ради в кількості не більше 8 осіб. Комітет керував роботою канцелярії, доводив постанови до відома губернських і повітових рад /спр.2, арк.II4-II5; спр.I9, арк.4/.

Відомості про склад Центральної Ради у фонду малочисельні. Є, зокрема, список військових - членів Центральної Ради, обраних на I-му Українському військовому з"їзді /спр.5I, арк.4-6/.

Як відомо, Центральна Рада провела 9 сесій. На жаль, у фонді збереглися в хорошому стані лише стенограми п'ятої і шостої сесій Центральної Ради /спр.2I/.

Діяльність Української Центральної Ради, її президії і Комітету за 1917 р. - січень 1918 р. /до евакуації з Києва/ відображенна у протоколах і стенограмах засідань за 9 березня - 25 квітня 1917 р., що знаходяться у справах № 13, 16, 19 і 20, а також резолюціях і витягах із протоколів /спр. I, ф.18 і спр.19, арк.2, 13-14, 18, 56-58/.

Стенограми засідань Центральної Ради за березень-травень збереглися у вигляді чернеток, написаних чорнилом і слівцем, далеко не завжди розбірливим почерком. За червень-липень є лише окремі примірники протоколів, за вересень-жовтень - короткий перелік прийнятих на засіданнях Комітету Центральної Ради рішень. Okрім стенограм засідань такий же перелік рішень Комітету є за серпень 1917 р. /спр. I, арк.I34-I35/.

Особливий інтерес становить законодавча діяльність Центральної Ради. Вона тісно пов'язана з роботою комісій законодавчих пропозицій. Майже вся документація по цьому питанню знаходиться у справах № 6, 18, 29, 34, 36 і 37.

В основному, це закони, проекти законів з відмітками про розгляд їх комісією і прийняття Центральною Радою та пояснівальні записи до них, витяги з протоколів засідань Центральної Ради про результати розгляду, а також супроводжувальні листи генеральних секретаріатів, міністерств і відомств про представлення законопроектів.

Є документи про законодавчу діяльність Комітету /Малої Ради/ в період евакуації /спр.29/.

У вигляді проектів збереглася Конституція Української Народної Республіки /спр.ІІ, арк.32-35/ і автономний статут України /спр.І, арк.ІІІ-ІІІ/.

Центральна Рада розглянула і прийняла закони про громадянство Української Народної Республіки, порядок видання законів, організацію управління на місцях, поділ України на землі, створені Генерального і апеляційних судів і прокурорського нагляду, амністію політичних в'язнів і зміну назв земських установ.

У галузі земельних відносин - тимчасовий земельний закон, закони про штати місцевих земельних комітетів, затвердження статуту державного хлібного бюро.

У галузі економіки - про організацію Вищої економічної ради, Центрального українського і районних шкіряних комітетів.

У галузі фінансів - про державні витрати в 1918 р., видачу державним казначейством Державному банку зобов'язань на забезпе-

чення грошових знаків на суму 500 мільйонів карбованців /один млн. гривен/ і випуск державних кредитних квитків, прибутки державної скарбниці, Український банк, ліквідацію відділів Державного дворянського земельного банку і Селянського поземельного банку, визнання цукрової монополії виключним правом державної скарбниці.

В галузі науки, народної освіти - про утворення Української академії мистецтв, виділення 5 млн. карбованців Народному міністерству освіти на видання шкільних підручників, передачу гімназій військового відомства в відання Народного міністерства освіти, ліквідацію шкільних округів, затвердження статуту Київської єврейської учительської семінарії.

В галузі праці і соціального забезпечення - про восьмигодинний робочий день, пенсії, видачу пайків.

В галузі забезпечення прав національних меншин¹²² - про національно-особисту автономію, єврейські національні установчі збори і тимчасові єврейські національні збори, створення єврейських і великоруських громадських рад і проведення виборів до них.

В галузі збройних сил - про створення українського народного війська, переведення української флотилії на вільний найм, про флот, передачу міліції м.Києва в розпорядження Міністерства внутрішніх справ, відстрочку призова на військову службу і відрядження із неї громадян Української Республіки.

Були прийняті також законопроекти про створення комітету по демобілізації армії при Генеральному Секретаріаті, анкетно-слідчу парламентську комісію, недоторканість членів Центральної Ради, утримання Ради на кошти держави та інші.

До фонду належить журнал реєстрації пропозицій та законопроектів, винесених на розгляд Генерального Секретаріату та Центральної Ради. В журналі вказаний час надходження законопроектів, розгляду їх Генеральним Секретаріатом, Центральною Радою і, в разі приняття, - публікації. Журнал вівся з 10 грудня 1917 р. по 27 грудня 1918 р. Законодавчі пропозиції продовжували надходити і 29 квітня 1918 р. в останній день роботи Центральної Ради. Пізніше записи робились уже канцелярією Державного секретаря - органом тільки-но утвореної Української Держави. Після розгляду Радою Міністрів до журналу вносилися дати затвердження законопроектів гетьманом П.Скоропадським та спублікування їх у газеті "Державний вістник" /спр.35/.

Переговори Центральної Ради з Тимчасовим урядом Россії про визнання автономії України займають особливе місце в її діяльності.

Через Українську національну раду, що знаходилась у Петрограді, Центральна Рада неодноразово передавала Тимчасовому Уряду Россії свої пропозиції відносно підготовки краю до автономного устрою. У травні 1917 року в Петроград відбула делегація Центральної Ради і Українського військового генерального комітету для ведення з цього приводу переговорів з Тимчасовим урядом /спр.45, арк. 31 зв./. Про все це свідчать: копія пам'ятної записки про обласне управління в українських губерніях, в якій викладені міркування Всеукраїнського національного з'їзду, що відбувається у Києві 6-8 квітня 1917 р., і поданої Комітетом на розгляд Тимчасового Уряду в останніх числах квітня /спр.45, арк.16-26/; копії листів, повідомлень, телеграм, відправлених голосовою комітету Української національної ради в Петрограді О.І.Ластоцьким на ім'я

М.С.Грушевського та на адресу Центральної Ради /спр.45, арк. I-15/; повідомлення про хід переговорів української делегації з членами Центрального Комітету з "їзду рад солдатських та робітничих депутатів і товаришем військового міністра Росії /спр.2, арк.104/ та інші документи /спр.2, арк.60-63; спр.12, арк.42/.

Підсумки цих переговорів були незадовільні. Тимчасовий Уряд висловив сумнів у повноваженнях Центральної Ради і проголосував проти вимог про надання Україні автономії та створення українських військових частин.

Розглянувши відповідь Тимчасового Уряду, загальні збори Центральної Ради /доповненої членами ради селянських депутатів та Військового генерального комітету/ прийняли резолюцію /спр.12, арк.31/, в якій відзначили, що відхиливши вимоги Центральної Ради, Тимчасовий Російський уряд свідомо пішов супроти інтересів трудового народу та проголошеного ним же принципом самовизначення народів. Загальні збори визнали за необхідне звернутися до народу із закликом приступити до закладки основ автономного життя на Україні і видати універсал, в якому пояснити вимоги української демократії.

10 червня 1917 р. був виданий I Універсал Центральної Ради. В ньому проголошувалася автономія України в складі Росії, а Центральна Рада сгlossenена організацією, поставленою народом на чолі України /спр.4, арк.3-8; спр.11, арк.10/.

Документи про організацію Генерального Секретаріату збереглися не повністю.

Склад його був затверджений на зборах Центральної Ради 23 червня 1917 р.

В наявності текст декларації Генерального Секретаріату про те, що Центральна Рада досягла в своїй національно-політичній діяльності "відповідального" моменту, коли "из исполнительного органа объединенных партий и общественных групп, какой она была в начале революции, она стала высшим и не только исполнительным, а и законодательным органом всего организованного украинского народа".

Формуючись як орган державної влади, Центральна Рада виділила зі свого складу Генеральний Секретаріат - орган державного управління.

Далі в декларації говорилось про утворення генеральних секретарств: внутрішніх, фінансових, судових, продовольчих та земельних справ, торгівлі і промисловості. Давалась коротка характеристика поставлених перед ними завдань /спр.2, арк.33-34,36/.

Змінивши своє ставлення до подій на Україні, Тимчасовий Уряд пішов на переговори з Центральною Радою. Про одне із засідань Російської делегації в складі О.Ф.Керенського, І.Церетелі і М.Терещенка, яке відбулося 29 червня 1917 р., свідчить слівцева чернетка протоколу № II засідання Генерального Секретаріату /спр.18, арк.21-24/.

З'явившись внаслідок переговорів, П Універсал Центральної Ради зберігся у декількох примірниках, 4 з них /2 рукописних і 2 машинописних/ дозволяють прослідкувати за їх розробкою, так як містять численні доповнення та поправки. Перший примірник /рукописний/ датований 30 червня, останні - 3 липня 1917 р. Зберігся справжній примірник П Універсалу з автографами М.С.Грушевського, В.Винниченка та генеральних секретарів /спр.5, арк.1-15/.

Здійснення автономії у відповідності з II Універсалом від-
сувалося до проведення Всеросійських Установчих Зборів, україн-
ські військові частини могли створюватися практично тільки у
випадкових випадках. Центральна Рада повинна була стати пред-
ставницьким органом всього населення України /поповнитися/ і
створити Генеральний Секретаріат - відповідальний перед нею ор-
ган, який мав стати носієм вищої країнової влади Тимчасового Уря-
ду та Україні.

З липня 1917 р. Центральною Радою із Петрограда був стрима-
ний по телеграфу текст постанови Тимчасового Уряду по результатах
повідомлення, зробленого міністрами-делегатами /спр.2, арк.65-66,
76/, в якому підтверджувалися положення, обумовлені в II Універ-
салі.

П'ята сесія Центральної Ради відбувалась з 20 червня по I
липня 1917 р. Стенограми засідання сесії збереглись, починаючи з
вечірнього засідання 27 червня.

Сесія прийняла рішення про необхідність реорганізації Укра-
їнської Центральної Ради у тимчасовий країсовий парламент, прове-
дення територіальних з'їздів, установлення розмірів прогресивно-
прибуткового податку та інші.

Крім того, сесія заслухала повідомлення про підсумки перего-
ворів з представниками Тимчасового уряду, разглянула проект II
Універсалу і визначила статус Комітету Центральної Ради - як по-
стійного органу, який розробляв та вирішував всі питання, що ви-
никали між сесіями Центральної Ради /спр.2I, арк.I-20/.

15 липня 1917 р. Комітет Української Центральної Ради схва-
лив такий склад Генерального Секретаріату: голова Генерального
Секретаріату і секретар внутрішніх справ - В.Винниченко, генераль-

ні секретарі земельних справ - Б.Мартос, продовольчих - М.Стасюк, військових - С.Петлюра, шляхів сполучення - В.Голубович, фінансів - Ф.Туган-Барановський, юстиції - В.Садовський, освіти - І.Стешенис, пошт і телеграфу - О.Зарубін. Контролером призначений М.Рафес, товаришами секретарів у єврейських і польських справах - І.Зільбербарб та М.Міщевич, штато-секретарем при Тимчасовому уряді в справах України П.Стебницький /спр.І, арк.Э/. В другій половині липня 1917 р. Центральна Рада прийняла ряд постанов про затвердження статуту Генерального Секретаріату та бюджетів генеральних секретарств /спр.І, арк.ІО-20/.

У відповідності зі статутом Генеральний Секретаріат був вищим країсвим органом управління на Україні, формувався Комітетом, був відповідальним перед Центральною Радою. Склад його затверджувався Тимчасовим урядом. Схвалені Центральною Радою постанови Секретаріату передавались на "санкцію", а документи про фінансові потреби України - на розгляд Тимчасового Уряду.

Для розвитку вже існуючих домовленостей Центральна Рада розробила "Тимчасові основи діяльності Генерального Секретаріату" і передала їх по телеграфу членам сесії делегації в Петрограді 17 липня 1917 р. /спр.І, арк.64, 69-75/.

Переговори з Тимчасовим урядом по їх розгляду дуже затягнулись /спр.2, арк.21/.

За час переговорів української делегації з Тимчасовим урядом в Петрограді, в Києві 26 липня сталися події, пов'язані з розстрілом кірасирами козаків полку ім.Богдана Хмельницького, що від'їждали на фронт. Розстріл цей, як гадалось, був спровокований з метою загострення українсько-російських відносин. Про ці події свідчить

результатом, прийнята Комітетом Центральної Ради 27 липня 1917 р. /спр.ІІ, арк.2/, протокол екстреного засідання Комітету 28 липня /арк.3-6/, а також повідомлення Генерального секретаря в судових справах про створення спеціальної комісії по розслідуванню інциденту /спр.2, арк.20,40/.

"Тимчасова інструкція для Генерального Секретаріату Тимчасового Уряду на Україні" була затверджена 4 серпня 1917 р.

Текст Тимчасової інструкції у фонду не зберігся.

Стенограма засідань шостої сесії Центральної Ради, яка відбувалась 5-6 серпня 1917 р., збереглась повністю. За винятком питань про діяльність Комітету Центральної Ради і генеральних секретарств, вся сесія була присвячена осудженню інструкції Тимчасового уряду від 4 серпня 1917 р. /спр.2I, арк.2I-28/.

На засіданнях Комітету Центральної Ради 5-го та 6-го серпня 1917 р. /спр.ІІ, арк.19-25/ розглядалися результати переговорів делегації на чолі з В.Винниченком з Тимчасовим Урядом.

9 серпня 1917 р. Центральна Рада прийняла постанову з приводу Тимчасової інструкції /спр.І, арк.22; спр.ІІ, арк.І-14/. В ній відзначалось, що вона порушує договір з Тимчасовим урядом від 3 липня, в значній мірі скрочує права Генерального Секретаріату і в цілому продиктована "недовірою до прагнень всієї демократії України".

З метою "закріплення і поглиблення завоювань революції на Україні" Центральна Рада згодилась на поставлені перед нею вимоги. Зокрема, було вирішено подати на затвердження Тимчасового уряду з 14 генеральних секретарів /і, таким, чином, секретарів/ - 9, зазначених в інструкції.

Питання про відставку Генерального Секретаріату було поставлене на засіданні Комітету Центральної Ради 10 серпня 1917 р. /спр.І8, арк.8; спр.І9, арк.28-29/.

Про хід формування нового складу Генерального Секретаріату свідчить витяг із книги протоколів засідань Малої Ради в період від шостої до сьомої сесії Центральної Ради /спр.І, арк.І34-І35/.

21 серпня 1917 р. Комітет Центральної Ради затвердив такий склад Генерального Секретаріату: голова Генерального Секретаріату і генеральний секретар внутрішніх справ В.К.Винниченко, генеральний секретар освіти - І.Стешенко, фінансів - Ф.Туган-Барановський, земельних справ - Мартос, національних справ - О.Шульгин, товариші генерального секретаря національних справ - М.Міцкевич і І.Зільбербарб, генеральний контролер - О.Зарубін, генеральний писар - О.Лотоцький, генеральний комісар при Тимчасовому уряді в справах України - П.Я.Стебницький /спр.І, арк.24/.

Відгуком на події в Петрограді в ніч з 21 на 25 жовтня 1917 р. стало утворення 25 жовтня при Українській Центральній Раді Особливого краєвого комітету по охороні революції і підтримці порядку в м.Киеві і на Україні /спр.32, арк.76/. До складу Комітету увійшли представники всіх революційних партій, а також військово-революційних і громадських організацій. Документи про його діяльність дуже малочисельні, знаходяться в цій же справі /арк.79-85, 107, 138-143/.

Крайовий комітет по охороні революції проіснував недовго, через те, що, згідно з витягом із протоколу засідання Комітету Центральної Ради від 28 жовтня 1917 р. загальне керівництво діями влади по охороні революції по всій Україні зосереджувалось у ру-

нах Генерального Секретаріату /спр.І, арк.ЗІ; спр.І8, арк.І0/.

Про ситуацію, яка склалася в цей період боротьби за владу між прибічниками Тимчасового уряду на чолі зі штабом Київського військового округу, Центральною Радою і більшовиками документальних свідчень практично немає. Маються тільки телеграми з фронту від 6 листопаду 1917 р. про уточнення розпоряджень Генерального Секретаріату і Центральної Ради про негайну надправку в Київ ударного українського батальйону "курінь смерті" та 21-го і 28-го корпусів /спр.З2, арк.ІІ5, ІІ7/.

Військова боротьба більшовиків із прибічниками Тимчасового Уряду 29-31 жовтня 1917 р. закінчилась їх перемогою. Відомості про результати цієї боротьби вміщують протокол засідання комісії по розробці умов закінчення воєнних дій в Києві від 31 жовтня 1917 р. /спр.69/ та рішення Генерального Секретаріату про звільнення з посад командуючого Київським військовим округом Квицинського і комісара Тимчасового уряду при військовому окрузі І.Кириленко /спр.І2, арк.77/.

Документи, що знаходяться у фонді, містять відомості про створення Тимчасової Ради Народних Комісарів Херсонської губернії і її діяльність, спрямовану на відсирення губернії від України /вересень-листопад 1917 р. /спр.44, арк.90-153; спр.50, арк.62/.

На засіданнях сьомої сесії Центральної Ради 30 і 31 жовтня 1917 р. були прийняті рішення про розширення Генерального Секретаріату в зв'язку з призначенням комісарів /пізніше - генеральних секретарів/ військових, продовольчих, судових справ, праці, шляхів сполучення, пошти і телеграфу, а також про розповсюдження влади Генерального Секретаріату, крім обумовлених у Тимчасовій інструкції від 4 серпня 1917 р. Київської, Волинської, Подільської, Пол-

тавської та Чернігівської губерній, на населені в основному українцями Херсонщину, Катериніславщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину та частину Курщини і Воронежчини /спр.I, арк. 32-35; спр.I8, арк.II-14/.

В зв'язку з приняттям цих рішень Генеральний Секретаріат підготував 3 листопада спеціальне звернення до народів України /спр.I2, арк.76/.

У фонді збереглися чернетка /спр.I8, арк.I6-I7/ та дві копії /спр.5, арк.I8-I9; спр.I2, арк.85-86/ тексту ІІ Універсалу, прийнятого Центральною Радою 7 листопада 1917 р.

Універсал проголошував утворення Української народної Республіки. В ньому говорилось, що до скликання Установчих Зборів вся влада на Україні належить Українській Центральній гаді і Генеральному Секретаріату. До території Української Народної Республіки відносились: Київщина, Поділля, Волинь, Холмщина, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катериніславщина, Херсонщина, Таврія /без Криму/ та заселені в основному українцями райони Курщини, Воронежчини та інших губерній. Населення сповіщалось про те, що всі землі нетрудових господарств переходятуть без викупу у власність народу, на Україні уstanовлюється восьмигодинний робочий день, скасовується смертна кара. Проведення виборів до Українських Установичих Зборів призначена на 27 грудня 1917 р., а його скликання на 9 січня 1918 р.

Документи свідчать про спроби приватизації поміщицьких угідь та майна, не чекаючи рішень Установчих зборів з цього питання. Особливо посилився цей процес після видання ІІ Універсалу. Так, 10 листопада 1917 р. в Сумах Харківської губернії відбувся з'їзд

селянських депутатів повіту, на якому було прийнято рішення про передачу в відання земств сільськогосподарських підприємств /зокрема, цукрових заводів /спр.66, арк.1-2/.

Центральна Рада змущена була роз'яснити статті, які відносяться до питання про землю. Зберігся проект тимчасових постанов Центральної Ради, в яких заборонялись, за невеликим винятком, всі операції, пов'язані із земельною власністю /купівля, продаж, оренда і т.ін./ аж до проведення Установчих Зборів і видання загального та спеціального законів про землю /спр.26, арк.26-27/.

Про діяльність Генерального Секретаріату свідчать протоколи засідань за період з 9 листопада по 30 грудня 1917 р. /спр.26; спр.27, арк.1-4; спр.32, арк.149-150/, накази по Військовому секретарству від 8-22 листопада 1917 р. /спр.38/ і сгляди діяльності департаменту загальних справ та відділу місцевого самоврядування Генерального Секретарства внутрішніх справ /спр.12, арк.78-80/.

21 грудня 1917 р. в складі Генерального Секретаріату було створене Генеральне секретарство людських справ /спр.1, арк.175/.

На засіданнях Генерального Секретаріату обговорювались, зокрема, питання про необхідність проголошення незалежності України, виборів в Українські Установчі збори, укладення перемир'я та участі в переговорах про мир, створення единого уряду Росії, війну з більшовиками, військовий стан на Україні, формування козацьких корпусів та фінансування підрозділів вільного козацтва, створення чесливського комітету по обороні революції, політичний стан в м.Одесі та Одеському окрузі, голод в південних губерніях Росії на фронти, виділення громадських засобів для потреб генеральних секретарств, органів громадського самоврядування та культурно-освітніх закладів.

Крім того, розглядалися законопроекти про національно-суб'єктиву автономію, державний контроль, управління в губерніях та повітах, вибори суддів Генерального суду, збільшення розмірів телефонних і телеграфних тарифів, створення української міліційної армії, губернських інспекторів міліції, про флот та інші.

На початку грудня 1917 р. відносини між Радою Народних Комісарів та українським урядом різко погіршилися. 4 грудня 1917 р. Російський уряд пред'явив ультиматум, в якому звинувачував Український уряд у дезорганізації фронту, розбросні радянських військ, які знаходилися на території України, та в підтримці кадетсько-каледінської змови /текст у фонді не зберігся/^I.

Офіційної заяви про початок військових дій не було зроблено ні однією із вуючих сторін. На засіданні Генерального Секретаріату 15 грудня 1917 р. у зв'язку з цим В.Винниченко пропонував уточнити у Раді Народних Комісарів "чі воює він, чі ні" /спр.26, арк. IZ зв./, хоча в цей час Харків уже знаходився у руках більшовиків.

За цей період, на жаль, у фонді є дуже мало документів.

Обговоривши ультиматум Ради Народних Комісарів, з'їзд Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів 6 грудня 1917 р. звернувся із відозвою до народів Росії, в якій виразив довіру Українській Центральній Раді та Генеральному секретаріату та закликав не брати участь у братобійчій війні /спр.54, арк.54-55/.

20 грудня 1917 р. Рада Народних Комісарів повідомила про свою згоду на ведення переговорів по застобіганню війни з Центральною Радою на умовах визнання з боку РНК незалежності української

I Історія України 1917-1923, т.І. Доба Центральної Ради. Ужгород, 1932, арк.215.

республіки, а з боку Українського уряду - контрреволюційності Каледіна /спр.30, арк.30а/.

Про тяжкий стан на Україні у грудні 1917 р. свідчать протоколи засідань Генерального Секретаріату /спр.26, арк.10-31/. Збройні сили Української народної республіки були малочисленні та ненадійні, тому що йшла більшевизація військ, у країні поширювалося безладдя.

Про хід військових дій наприкінці грудня 1917 р.- початку січня 1918 р. в певній мірі дає уявлення доповідь М.Порша про військовий стан на Україні, яка наведена у протоколі засідання Генерального Секретаріату 29 грудня 1917 р. /спр.26, арк.29-30/, "вибіркові" зведення, прийняті Київською іскровою станцією та телеграфне повідомлення комісара Південно-Західного фронту Певного, який очолював "летючий" загін /спр.41, арк.1-6; спр.23, арк.4/. Повідомлення про організацію 15 січня 1918 р. у Києві контррозвідки міститься у повідомленні якогесь І.В.Огороднікова /спр.74, арк.19-20/.

Зберігся також протест Української військової ради Кавказького фронту від 2 січня 1918 р. проти втручання у внутрішні справи України у зв'язку з виданням прапорщиком АКиленком /голосованим командуючим військовими силами Росії/ телеграфного розпорядження про організацію охорони залізниць не тільки у Росії, а й на Україні /спр.12, арк.54/.

У той же час проводилися терористичні акти, спрямовані проти прихильників більшовиків. Про це свідчить факт убивства в ніч на 6 січня в Умані курінним отаманом Полуботьківського полку, начальником охорони міста Шостопалем голови ради родітничих та

солдатських депутатів Піонтковського та члена Ради Урбайліса /спр.23, арк.5, 37/.

Текст ІУ Універсалу Центральної Ради у Фонді є тільки французькою мовою /спр.3, арк.61-80/.

ІУ Універсал Центральної Ради від 3 січня 1918 р. проголосив незалежність Української Народної Республіки. Уряд Української Народної Республіки в Універсалі був названий Радою Народних Міністрів.

Витяг із протоколу засідання Центральної Ради від 18 січня 1918 р. свідчить про те, що 15 січня голова Ради Народних Міністрів В.К.Винниченко подав заяву про відставку кабінету міністрів у повному складі /народні міністри: судових справ - М.Ткаченко, праці та військових справ - М.Лорш, морських справ - Д.Антснович, просвіти - І.Стешенкос, Міжнародних справ - О.Шульгін та генеральний контролер - А.Солотарьов. За пропозицією фракції Української партії есерів Центральна Рада довірила народному міністру торгівлі та промисловості В.Голубовичу формування нового складу кабінету /спр.29, арк.37/.

Документи справи № 23 свідчать про гострі політичні події, які відбувалися у Києві у кінці грудня 1917 р. на початку січня 1918 р.

Члени Всеукраїнської ради військових депутатів у своїх повідомленнях за цей період відмічали, що серед населення відбувся розкид на два послідничих табори, який особливо відчувався серед військових. У Києві кожен день відбувались стихійні та спеціально підготовлені мітинги. Так, 14 січня відбувся спеціально підготовлений більшевиками мітинг та похід по Хрещатику.

Прихильниками Центральної Ради на той час, зокрема, були полки ім.гетьмана П.Сагайдачного /арк.12 зв./ та ім. Павла Полуботька /арк.8/, велика кількість козаків полку ім.Тараса Шевченка вважали себе більшовиками /арк.25 зв., 26 зв/.

Чехо-словачькі військові частини, які розміщувалися у Дарніці, у цілому лояльно ставилися до Центральної Ради, згодні були нести гарнізонну службу, але брати участь у придушенні виступів народу /більшовиків/ вони відмовлялися /арк.31/.

У фонді не збереглися документи про захоплення Києва більшовиками та від"їзду з міста у ніч з 26-го на 27-ме січня 1918 р. членів Малої Ради та Ради Народних Міністрів.

Більшовики пропрималися у Києві недовго. Вже 16 лютого /2 березня за н.ст./ українські війська вступили до столиці.

Документи, що знаходяться у фонді, дозволяють прослідкувати діяльність Центральної Ради та Генерального Секретаріату, яка була спрямована на створення Росії як федерації рівноправних держав 8-15 вересня 1917 р. у Києві відбувся з"їзд представників народів та областей, які прагнули до федеративної перебудови Россійської республіки. Резолюції, прийняті на ньому, містяться у справі № 7.

Як съідчить протокол засідання Генерального Секретаріату від 9 листопада 1917 р. /спр.26, арк.7/ уряд України не вважав Раду Народних Комісарів урядом Росії, визнаним більшістю населення, і таким чином, повноважним вести переговори про мир. На думку Генерального Секретаріату, таким урядом міг бути тільки "Однорідний соціалістичний" уряд, створений на підставі демократичності між урядами України, Дону, Кавказу, Кубані та інших і органами Всеросійської революційної демократії.

Про заходи, які приймалися у цьому напрямку, свідчать протоколи засідань Генерального Секретаріату від 15 листопада /спр.26, арк.4-6/, 20 грудня /арк.19-21/ та звернення Генерального Секретаріату до урядів знову утворених республік Росії від 4 грудня 1917 р. /спр.12, арк.81-84; спр.47, арк.8/.

Протоколи засідань Генерального Секретаріату містять відомості про те, що питання про досягнення перемир'я і підписання миру з країнами Антанти стояли на порядку денного в листопаді та грудні 1917 р. /спр.26, арк.7,9,12-13,19-22; спр.27, арк.1-2/.

На засіданні 21 листопада було заслухане повідомлення про необхідність укладення перемир'я на Румунському фронті і обговорена пропозиція про об'єднання Південно-Західного та Румунського фронтів в Українській фронт "для краткого переведення справи тимчасового замирення і схорони України". Було прийняте рішення проведення переговорів про мир від імені Української Народної Республіки і висилку всіх представників для ведення переговорів про перемир'я на Південно-Західний та Румунський фронти.

В цей же день була прийнята постанова Центральної Ради, в якій відмічалося, що в зв'язку з тим, що спроба створення Центрального соціалістичного органу Федеральної влади не вдалася, Центральна Рада "приступає до активного переведення справи миру" та посилає представників від Генерального Секретаріату на фронти для ведення переговорів про перемир'я /спр.1, арк.44/.

На засіданні 15 грудня Генеральний Секретаріат для участі у мирній конференції /передбачалося з"ясувати місце її проведення - Брест або Стокгольм/ з "інформаційною метою" вирішив направити М.Левицького, М.Любинського і О.Севрюка.

Про роботу восьмої сесії Центральної Ради свідчить короткий перелік прийнятих на її засіданнях 12-17 грудня 1917 р. рішень /спр.І, арк.55-56/.

Зокрема, були прийняті рішення про посилку делегації на мирну конференцію, розробку нового закону про землю, про організацію міжвідомчої комісії при Генеральному Секретаріаті для розробки економічних та інших питань у зв'язку із веденням переговорів про мир.

Документи про роботу делегації на мирній конференції не збереглося, залишилася лише копія витягу з протоколу засідання Малої Ради 15 лютого 1918 р. в м.Житомирі, в якому Рада "уповноважує Раду Народних Міністрів, якщо вона признає се пострібним, ввійти в усі переговори для заключення миру, стоячі на становищі самостійної суверенної Української Держави" /спр.Э, арк.31/.

Тексти мирних договорів, укладених членами делегації Української Народної Республіки Олександром Севрюком, Миколою Любинським і Миколою Левитським рідкалися у спр.Э. Це машинописна копія мирного договору з Німеччиною, "австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною /без підписів, без дат/ /арк.І-Э, 15-23/; фотокопія акта про ратифікацію договору царем Фердинандом I та фотокопія мирного договору, укладеного у Брест-Литовському 9 лютого 1918 р. /текст розділений на дві колонки, написаний болгарською та українською мовами/ /арк.55-65/; фотокопія протоколу учасників мирного договору про уточнення тлумачення 2-го пункту ІІ статті мирного договору /текст болгарською та українською мовою/ /арк.66-67/; фотокопія болгарсько-українського додаткового договору до мирного договору від 9 лютого болгарською мовою /арк.68-71/; фотокопія німецько-

українського додаткового договору до мирного договору від 9 лютого /німецькою та українською мовами/ /арк.76-І03/.

Мається також факсимілі договору Української Народної Республіки з Туреччиню /французькою та арабською мовами/, укладеного у Брест-Литовську 12 лютого 1918 р. /спр.І0, арк.І-І2/.

Питання про підписання мирного договору з Румунією розглядалось на засіданнях 9 та 12 березня. Обговорення вже укладених договорів відбувалось на засіданнях Комітету Центральної Ради 12-17 березня 1918 р. Внаслідок обговорення "всіма" голосами проти 7, без тих, що утрималися, Центральна Рада прийняла ратифікаційний закон у тексті, запропонованому парламентською комісією /спр.ІІ, арк.І-70/.

Про вирішення на Україні проблем біженців засвідчують протоколи засідань виконкому країсової ради по біженським справам за період з 5 жовтня 1917 р. по 26 липня 1918 р. /спр.24,28/ та справа про ревізію та ліквідацію Київської організації товариства "Російська народна рада Прикарпатської Русі" /спр.67/.

Метою створення країсової ради був намір Генерального Секретаріату зосередити в своїх руках надання матеріальної допомоги біженцям, що знаходились на території України. Раніше розподіл коштів біженським організаціям відбувався централізовано і був зосереджений у руках Окремої ради при Міністерстві внутрішніх справ Росії.

За період з березня по 29 квітня 1918 р. не збереглося документів про роботу Ради Народних Міністрів, тому що більше значення мають стенограми засідань Малої Ради від 9-26 березня /спр.ІІ/, 30 березня - 3 квітня /спр.І4/, 11-16 квітня /спр.30/ та 18-23 квітня /спр.31/.

В березні 1918 р. на засіданнях Малої Ради розглядались питання про діяльність уряду в період евакуації з Києва /Литомир - Коростень - Сарни/; позиції уряду на сучасному етапі; завдання, які стояли перед німецькими військами на Україні /візвалення території України від більшевиків/; укладання сепаратного миру, підписання та ратифікацію мирного договору з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною; формування нового складу кабінету міністрів; стан виборів до українських Установчих Зборів; недопустимість репресій з боку німецьких військ по відношенню до українського народу; застосування російської та інших мов; поповнення складу Малої Ради. Обговорювалися законопроекти про українське громадянство, а також ряд інших, внесених Міністерством фінансів та Міністерством судових справ.

20 березня були проведені урочисті збори з нагоди річниці існування Центральної Ради /помилково днем заснування вважали 7 березня, а не 4/ /спр.ІІ, арк.95-ІІІ/.

На засідання 24 березня, крім вже названих питань, розглядався сстаточний список і приблизний план діяльності нового кабінету міністрів, куди разом з голсвою Ради Народних Міністрів і міністром закордонних справ В.Голубовичем, увійшли міністри внутрішніх справ - О.Луківський, шляхів сполучення - Є.Саксович, пошт і телеграфу - Г.Сидоренко, земельних та предводельчих справ - М.Ковалевський, фінансів - С.Берепелиця, освіти - В.Прокопович, торгівлі й промисловості - І.Фещенко - Чопорський /спр.ІІ, арк. 131-148/.

На засіданнях Малої Ради 30 березня - 25 квітня 1918 р. розглядалися питання про вибори Генерального прокурора та суддів Ге-

нерального і апеляційного судів, скликання Українських Установчих Зборів 12 травня 1918 р., вивезення залізної ради за кордон; обговорювалися події, пев"язані із введенням у Києві військового становища 28 січня 1918 р., повідомлення про проголошення Бессарабським сеймом приєднання Бессарабії до Румунії, а також наказ німецького фельдмаршала Ейхгорна про засідання землі.

Були заслухані законопроекти про громадські роботи, організацію Вищої економічної наради, виділення коштів Міністерству землеробства та органам самоуправління, розміну monetу, єврейську вчительську семінарію, недосторканість членів Центральної Ради.

Запис засідання Малої Ради 27 квітня 1918 р. наполовину виваний слівцем, наполовину - стенографічним способом. Крім на засіданні йшла мова про швидшу підготовку комісією законодавчих пропозицій проектів Конституції Української Народної Республіки, скликання національних великоруських зборів, стан терроризму промисловості, греческі виплати сім"ям М. Драгоманова і І. Нечуя-Левицького.

Зберігся текст засідання Малої Ради від 28 квітня 1918 р., виконаний стенографічним способом.

Потрібно ще розшифрувати також текст стенограми засідання, можливо, Малої Ради, яка знаходиться в спр. 33.

Про те, що засідання Малої Ради 28 квітня 1918 р. було перерване вторгненням німецьких військових, які вимагали арешту ряду членів Ради Народних Міністрів і провели обшук решти присутніх, свідчать виписки із юденника очевидця /спр. 2, арк. 27-28/ і повідомлення промовців на губернському українському з"їзді, що відбувався з 28 квітня по 2 травня 1918 р. у Києві. М. С. Грушевський

брав участь у його роботі 29 квітня 1918 р. /спр.54, арк. 36 зв.-38/.

Відомо, що останнім днем роботи Малої Ради було 29 квітня 1918 р., прите документальних свідчень цього у фонді немає.

29 квітня 1918 р. П.Скоропадський був проголошений гетьманом. Відбувся державний переворот, замість Української Народної Республіки була проголошена Українська Держава із гетьманом на чолі.

Про діяльність деяких народних міністерств у січні-квітні 1918 р. свідчать накази і циркуляри, які знаходяться у спр.39. В них йдеться, наприклад, про організацію в м.Киеві Українського державного телеграфного агентства /УТА/, видавництво щотижневика "Вісти Народного міністерства пошт і телеграфів" /арк.25,35/, створення комісії по перегляду податкової системи України /арк. 64/. Крім того, є відомості про структуру, штати, організацію роботи місцевих органів міністерств.

Інформація про структуру, штати, місце знаходження, створення установ та організацій різних видів у березні - квітні 1918 р. міститься у листах та повідомленнях, спеціально надісланих ними до інформаційного бюро Центральної Ради /спр.34, арк.1,3,5,10,16, 22,26/.

За час існування Центральної Ради та території України було проведено кілька виборів.

Відомості про проведення виборів до Російських Установчих зборів, які повинні були відбутися 12 листопада 1917 р., дуже малочисельні. В цілому це телеграми інструкторів Центральної Ради, відправлені на адресу організаційного бюро, про свою роботу по роз'ясненню існуючої політичної ситуації та пропаганді виборів /спр.41/ та стаття абс інформація /без підпису/, автор якої наза-

гається проаналізувати кроки Ради Народних Комісарів, націлені на обґрунтування невизнання, підготовку розгону Установчих Зборів /спр.62/.

Після прийняття № Універсалу Центральна Рада і уряд України розгорнули активну роботу, спрямовану на проведення виборів до Українських Установчих Зборів.

З 11 по 25 листопада /спр.І, арк.37-39, 41-42, 45-47, 71, 95, 139-140, 149/, 15 грудня /спр.ІІ, арк.59-61/ Центральна Рада, а 15 листопада 1917 р. Генеральний Секретаріат /спр.26, арк.4-6/ прийняли ряд постанов, які стосувалися організації проведення та фінансування виборів.

На засіданнях Комітету Центральної Ради 11-14 листопада 1917 р. був затверджений склад Всеукраїнської комісії у справах виборів до Українських Установчих Зборів, яку з 14 листопада було змінено називати Голосовою у справах виборів до Українських Установчих Зборів комісією /спр.5, арк.16/.

Напередодні виборів широке розгорнувся рух за приєднання до України заселених в основному українцями населених пунктів Катеринославської, Курської, Чернігівської губерній, Херсонщини, Східної Галичини та Буковини. Документи про це знаходяться у справі № 47. Це витяги із протоколів загальних зборів, резолюції та рішення, прийняті сільськими сходами, волостними земськими зборами та міськими думами, і їх листи до Центральної Ради.

Про підсумки виборів дозволяє судити стенограма засідання Комітету Центральної Ради від 19 березня 1918 р., на якому була представлена доповідь Голосової комісії у справах виборів до Установчих зборів Української Народної Республіки про "стан" виборів

за даними на 19 березня 1918 р. /спр.ІІ, арк.71-94/ та сама довідка /спр.52, арк.16-23/. У досвіді знаходяться відомості про хід, строки проведення виборів, стримані із посвітів повідомлення про їх підсумки. Висновки, зроблені комісією, були такі: вибори у зазначений Радою строк /27-29 грудня 1917 р./ не мали можливості відбутися ні в одному із виборчих округів; проводилися дуже мляво, практично не проводилися на Харківщині, Воронежчині, Курщині, у Таврії, Одеському кірузі, а також у військових округах - Західному та Чорноморському /у Південному та Кавказькому не проводилися/. Комісія вважала, що причинами цього були більшевицька агітація "москалів" та незнання населенням програм партій, що брали участь у виборах. Неабияке значення мало й те, що напередодні вибори проводилися тричі: два рази - у земствах та сдин - до Російських Установчих Зборів. І словним висновком комісії було те, що скликання Українських Установчих Зборів найближчим часом буде неможливим.

15 квітня 1917 р. Тимчасовий уряд видав постанову про до-строкові вибори гласних міських дум. Про проведення цих виборів та їх підсумки свідчать документи, що знаходяться у справах 46 та 48. За даними, наприклад, досвіді Центрального бюро по міських виборах /м.Харків/ від 10 серпня 1917 р., /спр.46, арк.68-69/ у виборчих списках налічувалась 159351 людина, взяли участь у виборах - 32246. Вибори відбувались мляво. Було подано 13 кандидатських списків. Більше всього голосів було віддано за список соціалістів-революціонерів, потім - за партію народної свободи, об'єднаних соціал демократів, Російської соціал-демократичної партії та трудової народно-соціалістичної.

Про вибори гласних міських дум свідчать документи вищевказаных справ, це протоколи засідань виборчих комісій, списки кандидатів у гласні, обраних гласних та кандидатів, а також повідомлення, що подавались повітовими інструкторами Центральної Ради та міськими управами із статистичними відомостями про населення міст, кількість виборців та тих, що взяли участь у виборах, кількість обраних, їх національність та партійну приналежність.

Вибори у волосні та повітові народні ради відбувались на підставі законів про земство, виданих Тимчасовим урядом 26 липня 1917 р. Генеральний Секретаріат та Українська Центральна Рада звернулися до населення із зверненням про активну участь у виборах. Волосні та повітові народні ради повинні були вибирати народні управи, які замінили б собою місцеві органи управління /волосні правління, повітові та інші земські і продовольчі управи/ /спр.4I, арк.15/, що існували.

Звіти повітових інструкторів Центральної Ради, а також статистичні відомості, що посылали представники волосників земських управ, свідчать про підсумки виборів у Вінницькому /спр.50, арк.63-64, 69, 71, 77-78/, Гайсинському /спр.50, арк.70, 82/, Лебединському /спр.46, арк.61-63/ та інших повітах /спр.44,49/.

У фонді знаходиться значний комплекс документів про ставлення населення України до Центральної Ради, Генерального Секретаріату та їх діяльності, а також про політичну ситуацію на місцях. Відомості про це можна знайти у звітах інструкторів Центральної Ради, що надсилалися ними регулярно /особливо у зв'язку з організацією та проведенням виборів /до організаційної комісії/ /спр.4I,44/, а також у прямих свідченнях подій тих днів: протоколах загальних

зборів товариств, окремих трудових колективів, сільських сходів з приведу прийняття парламентом та урядом важливих політичних рішень, постановах та резолюціях, прийнятих ними на підтримку Центральної Ради і Генерального Секретаріату, а також привітання на їх адресу від окремих громадян та партій /спр.2, арк.59; спр.44; спр.50, арк.2,4,20 зв., 22/.

Про підтримку Центральної Ради та діяльності, спрямованої на захист прав поляків на Україні, свідчить комоніке польського військовому на Русі в українській справі від 7 липня 1917 р. є оригінал комоніке польською мовою та його рукописний переклад українською /спр.2, арк.І-І5/.

Існування Української Народної Республіки збіглося із закінченням I світової війни, а також із війною між Україною та Росією. Тему таке велике значення мала армія у подіях 1917 - початку 1918 р.

У фонді збереглися багаточисленні відомості про участь армії у політичному житті країни, українізацію військових частин та створення національних військових формувань.

Документи дозволяють зробити висновок про те, що українізація військових частин відбувалась стихійно і на початку не зустрічала підтримки Центральної Ради. Про це свідчать резолюції Комітету Центральної Ради від 15 та 23 квітня 1917 р. У першій заявлено про непричетність до агітації за формування українського полку з 3000 солдатів, що випадково зібрались у Києві на розподільному пункті, а у другій - із задоволенням прийнята заява вищого командування про формування першого українського полку /спр.І2, арк.8,10/.

С протокол соб'єднаних зборів українців - представників військових частин із фронту, від Київського гарнізону та тилових військових організацій від 14 квітня 1917 р., на якому було прийнято рішення про скликання 5 травня у Києві з"їзду представників українців від військових частин /спр.2, арк.105/. Про скликання з"їзду та необхідність створення військової ради свідчать рішення Центральної Ради /спр.2, арк.44; спр.12, арк.10/.

I-й Український військовий з"їзд відбувся у Києві 5-8 квітня 1917 р. Збереглася рукописна чернетка протоколу засідання з"їзду /спр.51, арк.1-3/. В исхідному порядку денному стояли такі питання: ставлення до Тимчасового уряду, Ради робітничих та селянських депутатів, війни та миру, про націоналізацію армії, підтримку дисципліни і боротьбу з дезертирством, землю, загальну економіку, майбутній військовий з"їзд, вибори Тимчасового Українського військового Генерального Комітету.

Український військовий генеральний Комітет у складі 18 чоловік, повинен був займатися організацією українських національних військових частин.

У Києві 5-11 липня 1917 р. відбувся 2-й та 20-31 жовтня 1917 р.- 3-й Український військові з"їзди.

На жаль, ні протоколи, ні стенограми засідань цих з"їздів не збереглися. Але уявлення про їх роботу дають прийняті на з"їздах постанови, що містяться у фанді. Так, на I-ому з"їзді були прийняті постанови про заборону з"їзду військовим міністром О.Ф.Керенським, владу генерального Комітету, про ставлення до Тимчасового російського уряду, до неукраїнської демократії, про введення автономії на Україні, про організацію війська, про несебранців-українців, про земельні справи, про статут і вибори Українського

військового Генерального Комітету, про вибори Всеукраїнської ради військових депутатів /спр.2, арк.86-92/.

На 3-ому Українському військовому з"їзді були прийняті постанови про повстання у Петрограді, проголошення Української демократичної республіки, цивільну та військову владу Центральної Ради, проти розділу України, про штаб Київського округу, про земельне питання, про чехословаків, козачий з"їзд, предсвільчу справу, війну та мир, смертну кару, українізацію військ, демобілізацію, про організацію українських військових рад, українізацію Чорноморського флоту, автокефалію української церкви, майбутній устрій Росії, діяльність Всеукраїнської ради військових депутатів /спр.2, арк.93-101/.

Крім постанов у Фанді збереглися накази депутата там Українських військових з"їздів, поїдомлення про їх скликання /спр.32, арк.91, 105/.

Скірь у військових частинах і на флоті проводилися збори військовослужбовців-українців, обиралися полкові ради, ради старшин, військові комітети. Проводилися засідання і збори, на яких розглядалися питання соціально-політичного життя України, обговорювалися кандидатури на Українські військові з"їзди та висновки їх роботи, складалися тексти привітань на адресу Центральної Ради та Генерального Секретаріату, висувалися вимоги та робились конкретні кроки по українізації військових частин. Для ведення просвітительської роботи серед воїнів створювалися гуртки товариства "Пресвіта". Про все це свідчать документи, що знаходяться у спр.12, арк.11-12; спр.17, арк.1-2, 4; спр.23, арк.34-36; ^{спр.32;} спр.50, арк.9-10, 14-15, 16, 19, 54, 56-57.

У справі 32 /арк.29, 38-40, 108-109/ є також документи про події, пов'язані з відмовою полку ім.Павла Голубельська від відправки на фронт та спробою збройного виступу у липні 1917 р.

Кілька документів збереглося про відставку командуючого Київським військовим округом К.Оберучева, який був супротивником узграїнізації армії /спр.32/.

У кінці жовтня 1917 р. відбувся з"їзд військових організацій Західного фронту, единими відомостями про який є також прийняті на ньому постанови /спр.8, арк.5-19/.

Про спробу змінити дисципліну та зупинити анархію у військах свідчить наказ Генерального секретаря військових справ С.Петровського від 8 листопада 1917 р. згідно якого всі "самочинні" усунені із посад військових начальників повинні були визнаватися активами анархізму та припинятися /спр.31, арк.1/.

Питанню про перегляд статуту Української народної армії було присвячено засідання Всеукраїнської ради військових депутатів, яке відбулося 25-27 листопада 1917 р. /спр.52, арк.4-9/.

Великий інтерес становить проект військового статуту Української Народної Республіки. У ньому, зокрема, говориться: "Революція дала змогу перетворити армію на началах нових, відповідаючих розвитку революції, на началах які утверять армію для захисту інтересів народних. Тому принципи, на яких перетворюється армія Української Народної Республіки, вважаються початковими кроками до утворення народної міліції" /спр.32, арк.63-64/.

Одним із нечисленних свідчень діяльності та членського складу Всеукраїнської ради військових депутатів є його наказ № 26 від 22 грудня 1917 р. /спр.1, арк.263-264/.

Наприкінці 1917 р. - початку 1918 р. на Україні почалася ліквідація установ та організацій військового часу, які займалися пістачанням фронту. У зв'язку з цим особливий інтерес викликають протокол № 57 засідання Київського об'єднаного комітету по постачанню армій Південне-Західного фронту від 17 грудня 1917 р. /спр.23, арк.3/ та протокол № 3 засідання, скликаного у Києві під головуванням Головного начальника пістачання при Генеральному секретаріаті військових справ /спр.32, арк.151-152/.

На жаль, у фонді є всього кілька документів, які свідчать про організацію та діяльність вільного козацтва на Україні. Це проект статуту Українського вільного козацтва, доповіді Центральної Ради делегації Бердичівського вільного козацтва та членів спеціальної комісії, створеної Генеральним Секретаріатом для наявлення порядку на місцях, та деякі інші /спр.32, арк.68, 99-101, 130; спр.52, арк.1-3, 10-14, 24-25/. Вільне козацтво, яке виникло стихійно для збереження громадського порядку, організоване за військовим зразком і з часом сформоване, було підпорядковане Генеральному секретарству внутрішніх справ та подавало дійсну допомогу в роботі міліції.

Питання про розшарування Червоної гвардії, створення загонів вільного козацтва та виділення грошей на утримання інструкторів вільного козацтва обговорювалися на засіданнях Генерального Секретаріату у листопаді та грудні 1917 р. /спр.26, арк.1-2, 10-II/.

Збереглися документи про створення чехо-словацьких військових частин на території України: затвердження Військовою радою Росії 24 березня 1917 р. положення про формування чехо-словаць-

військових частин із добровольців-військовопленених чехів і словаків /спр.53, арк.І-4/; доповідна записка голови чехо-словакської національної ради у Петрограді від 25 вересня 1917 р. про формування військових частин для російського та французького Фронтів /спр.53, арк.5-І8/ та положення про чехо-словачське військо на території Української Народної Республіки /спр.53, арк.І9/.

На підставі разпорядження Головнокомандуючого українським фронтом від 5 грудня 1917 р. польським військом Балтського повіту 24 грудня 1917 р. звернувся до Генерального секретаріату військових справ з прокляттям про відкриття у м.Балті пункту для формування польських військових частин як частини української армії /спр.23, арк.7/.

- У фонді є документи про збирання серед населення грешай у День Українського національного фонду /спр.2, арк.52; спр.77,78/. Загалом це типографські та рукописні бланки підписних аркушів за підписом голови Центральної Ради М.С.Грушевського та зведення про підсумки збирання. У зверненні Комітету Національного фонду, створеного при Центральній Раді, говориться: "Ми не маємо скарбничих /казенних/ коштів, ми не володіємо тими податками, що виплачуємо до казни, і через те Центральна Українська Рада признає День Національного фонда - цим днем призначено Зелені св"ята", тобто 21 та 22 травня 1917 р. /спр.77, арк.66/.

Значний комплекс становлять фінансові документи та документи по особовому складу Центральної Ради, які знаходяться у справах №№ 70-76.

Доскладна характеристика стану державної казни Української Народної Республіки, а також шляхів погріття дефіциту, який за-

станом на I січня 1918 р. становив 2097004542 крб., є у проекті бюджету України на 1918 р., складеного Міністерством фінансів Української держави. Далі наведені витрати на утримання вже існуючої Центральної Ради /спр.75, арк.88-122/. Становить інтерес звіт ліквідному канцелярії Центральної Ради від 3 липня 1918 р. /спр.74, арк.208/.

До наведених вище документів відносяться також: витяг із протоколу засідання президії Центральної Ради від 27 березня 1918 р. про затвердження бюджету організаційного бюро за січень-березень 1918 р. /спр.73, арк.151-154/, звіти про фінансові витрати організаційного бюро за січень-квітень 1918 р. /спр.70, арк.2IIIa-2IIa. зв.217-221/, фінансові звіти губернських та повітових інструкторів Центральної Ради /спр.70/ списки службовців Центральної Ради на стридання грешей за січень-березень 1918 р. /спр.74/, відомості про видачу платні за 1917 р. - травень 1918 р. та ліквідаційні за червень 1918 р. /спр.71,72/.

Є документи /заяви, замовлення і срдера/ на видачу добових та виплату подорожніх витрат членів Центральної Ради - учасників восьмої та дев'ятій сесій, а також делегатів Українського селянського з"їзду /2-7 грудня 1917 р./ та всеукраїнського з"їзду рад селянських, робітничих та солдатських депутатів /спр.73-76/.

Дані про фінансову діяльність Київської губернської української ради містяться у книзі обліку прибутків та витрат за червень 1917 р. - вересень 1918 р. /спр.68/.

Книги реєстрації вхідної документації організаційної комісії за березень-квітень 1917 р. /спр.79/ та вихідної - Центральної Ради за жовтень 1917 р. - жовтень 1918 р. /спр.80/ дають можли-

збільшити уявлені документів Центральної Ради, встановити повноту
книги наявних документів та здійснити загальне уявлення про їх
міст.

У період існування Української Народної Республіки в країні
широко розгорнувся рух за вивчення національної історії та культури,
українізацію навчання, створення національних театрів. Пре-
зентувати свідчать наведені вище законодавчі акти Центральної Ради, а
також постанови та рішення I Всеукраїнського з'їзду делегатів
просвітницьких товариств /спр.12, арк.13, 21, 28, 68-73/; статут
товариства "Кобзар" у Кирилівці /спр.4, арк.1-2/; резолюції,
приміщені на загальних зборах секції вищої школи та представників
української науки /спр.12, арк.43/; протокол Хотовських всесвітніх
загальних зборів від 20 жовтня 1917 р. /спр.12, арк.55/; протоко-
ли засідань комісії по створенню національного українського те-
атру від 4-10 травня 1917 р. та комітету українського національ-
ного театру від 13 травня 1917 р. - 27 березня 1918 р. /спр.58/.

Зберігся рахунок авторського генералу В.Бинниченка, виданий
театром, за п"есу "Брехня" /спр.55, арк.7/.

У фонді є документи про спробу об'єднання та узгодження лі-
карсько-санітарної діяльності усіх відомств на території України.
Це резолюція краївого медико-санітарного з'їзду, який відбувся
15-19 жовтня 1917 р. та проект положення про країву медико-са-
нітарну раду України /спр.12, арк.45-50/.

Цікавими є документи про ставлення української церкви до по-
дій тих днів. Так, у рапорті престольного Києво-Софійського кафед-
рального собору Його Превославленому управителю Київської єпархії
Ілліадіму, епископу Чигиринському від 15 квітня 1917 р. повідом-
лено:

житися про підсумки зборів 14 квітня членів причета та сеoberнї ради, на яких одноголосно було прийняте рішення про українізацію богослужіння у Софійському соборі /спр.50, арк.87/. 6 грудня 1917 р. братія Києво-Печерської Успенської Лаври на загальних зборах прийняла постанову про те, що Лавра визнає вищою церковною владою на Україні - Всеукраїнську церковну православну раду, ~~правовед~~ владою - Українську Центральну Раду /спр.50, арк.88/.

У фонді, в справі № 65 збереглись 4 документи, видані у свій час Симону Васильовичу Петлюрі. Це посвідчення від 4 червня 1916 року за підписем В.Винниченка та П.Христюка /автографи/ про те, що він був помічником Уповноваженого Головного комітету Всеросійського земського союзу і заступником Уповноваженого при штабі 4-ї армії; посвідчення від 5 липня 1917 р. про те, що С.Петлюра був членом Генерального Секретаріату та генеральним секретарем у військових справах; картка, видана члену Українського військового генерального комітету - учаснику Всеукраїнського військового з'їзду, що відбувся у Києві 4-9 червня 1917 р., за підписем полковника С.Пилькевича /автограф/; службовий квиток I-го класу № II на право безконтрольного проїзду по всіх залізничних шляхах України в 1917 р., виданий генеральному секретарю військових справ за підписем товариша генерального секретаря шляхів сполучення Є.Семенчука.

Інші документи Генерального Секретаріату Української Народної Республіки виділені в окремий фонд № 1063, незважаючи на кількість їх, зазема простили, знаходяться у фонді Центральної Ради. У фонді також є документи періоду існування Української держави. Вони небагаточисельні, що поста сві та присуди загальних зборів сільських сходів проти встановлення влади гетьмана /спр.12, арк.

Фонд, спр.50, арк.84-86/; звернення Всеукраїнської Центральної Ради професійних Спілок до голови Ради Міністрів з вимогою пеклас-ти відповідні політичні та виконати вимоги страйкуючих за-лізничників /спр.12, арк.45-46, неповний текст/; повідомлення Українського телеграфного агентства за листопад 1918 р. /спр.40/; ін-формація від 17 червня 1918 р. про обід, даний гетьманом на честь генерал-фельдмаршала Міхгорна /спр.12, арк.82/; відомості про дво-тийрі поставки згідно з терговельними договарами України з центральними державами від 10 вересня 1918 р. /спр.3, арк.10-14/; двохідна записка уповноваженого акціонерного товариства "Лед-сько-перезький об'єднаний імпорт" та премислових підприємств Ні-мечини від 16 жовтня 1918 р. про встановлення терговельних від-носин між Німеччиною, Скандинавією та Україною /оригінал - німе-цько, переклад - російською мовами/ /спр.3, арк.26-30/; ^{обізники} Центральної української сільськогосподарської кооперативної спільноти за жовтень 1918 р. - лютий 1919 р. /спр.1, арк.253-262/; універсал Головного стамана українських республіканських військ С.Петлюри /середина листопада 1918 р./ із закликом до бертьби за державну самостійність проти узурпатора генерала П.Скоропадського /спр.2, арк.32/.

Документи Фонду III15 Українська Центральна Рада до 1939 р. знаходилися на таємному зберіганні.

При езнайомленні з фондом можна зробити висновок, що, на ~~важль~~, документи про діяльність Центральної Ради представлені в ~~важль~~ не повністю, дуже часто - у копіях та чернетках.

У зв'язку із загальною нечисленністю документальних свідчень про події періоду 1917-1919 рр. на Україні, зокрема про діяльність

Центральної Ради, усі документи з метою забезпечення їх схованості замікрофільмовані. Фонд III5, який завжди викликав величезне зацікавлення, останнім часом, після розсекречення, знаходиться у центрі уваги дослідників, допомагаючи певніше висвітлення історію України.